

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Prieškalėdinės nuotaikos

Kasmetinis prieškalėdinis bruzdesys lydi Advento laikotarpį. Užuo susitelkus savyje ir aplinkoje, kad tinkamai pasirengtume Kristaus, įsikūnijusio Jėzaus iš Nazareto kūdikių, atėjimui, jau lapkričio pradžioje prasideda beprotiškas didysis apsipirkimas. Karštingai sudarinėjami sąrašai, kiek ir kokių dovanų reikia nupirkti, kokius patiekalus ant šventinių stalų patiekti.

Viešpatie aukščiausiasis, mąstau sau. Monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas dar Atgimimo pradžioje atkreipė dėmesį į šią ydą, švelniau tariant, lengvabūdiškumą, mados vaikymąsi. Jis kartodavo savo pamėgtą frazę: *Kalėdos turi būti mūsų širdžių puota, o mes jas paverčiame pilvo puota.* Kardinalas Audrys Juozas Bačkis Adventą vadino nuostabiausiu metų laikotarpiu, nes tai yra vilties laukimo metas. Viltis nugali aplink žmogų susitelkusias tamsybes ir patį pragarą, kuriuo pažū virsta mūsų žemė, apimta žudynių ištroškios kariaunos kvaitulio ir potencialių užkariautojų šizofreniškų kliesių. Viltis žada baltą Kalėdų spindesį ir atveria žmonių širdyse žvaigždėtą dangų. Viltis tampa guodėja ir gelbėja milijonams benamių, broližiško karo išsviestų iš savo gimtųjų namų. Liūdesį dėl žuvusių savo artimųjų pakeičia žinojimas, kad Dievo planuose niekam nenumatyta išnykti.

O kaipgi su monsinjoro K. Vasiliausko apkalbėta pilvo puota? Ogi, ji įgauna vis didėjančią pagreitį. Dabartinis žmogus, įsuktas į prieškalėdinę pardavimo-pirkimo karuselę, jau negalvoja nieko kito, kaip švenčių metu patenkinti ir palepinti savo ir savo artimųjų skrandžius. Visame pasaulyje *akropoliai* yra panašūs. Anot mūsų filosofo Arvydo Šliogerio, mėgstancio ironiškai piešti šiandieninės Lietuvos paveikslą, *akropoliai* tapo XXI amžiaus bažnyčiomis. Į Vilniaus „Akropolį“ suvažiuoja ne tik iš visos Lietuvos, bet ir kaimyninių šalių piliečiai. Apsipirkti. Ir perka, kas po ranka pakliuvo. Beperkant žmogui kyla godulys, ypač pasižiūrėjus į šluojančius viską iš eilės kitus pirkėjus. Pasibaisėtinas vaizdas *akropoliuose* apsireiškia per jų „atlaidus“, tai yra nuolaidų dienas, kai skelbiamos atpiginimo akcijos. Iš tiesų, tai reiktų vadinti prekybininkų užkeltų kainų sugražinimu į normą. Vilniškio „Akropolio“ *atlaidų* dienomis, kai paskelbiamos vadinamosios akcijos įvairioms prekėms (deja, taip yra visame pasaulyje), „atlaidininkai“ savo metalu užkemša automobilių stovėjimo aikštes taip, kad uodas snapo ten neįkištų. Prie atsiskaitymo kasų išsiriškioja ilgiausios, „kilometrinės“, eilės. Suplukusios, pajudusios iš įtampos ir nuovargio kasininkės darbo dienos pabaigoje būna vos gyvos...

Kur tos prekės, kurių pilni vežimai iškeliauja iš parduotuvų, atsiduria, mes visi gerai žinome. Kontaineriuose. Maistas, drabužiai, buteliai, batai, indai ir t. t. Kontaineriai, mano nelaimė, stovi tiesiog prieš buto langus. Juose, perpildytuose iki šleikštulio, kuičiasi nelaimėliai, kurie vadinami *bomžomis*. Skuba išsirinkti, kas geriausia, kol neatvažiuo šiukšliavežė ir neišvežė į miesto sąvartyną. Nežinau, ar *bomžas* galima vadinti vargšais? Ar reikia jų gailėtis? Perteklinė visuomenė augina savus elgetas ir tinginius... Jiems negalioja jokie įstatymai, jie yra tikra nelaimė, jei kur nors netoli apsigyvena.

Betgi negaliu baigti savo pamąstymų tokia niūria gaida. Tad kreipiuosi į Viltį Guodėją, kurios pranašas yra Adventas. Ši viltis yra lyg nesugaunamas paukštis, švytintis vaivorykštinėm plunksnom ir keliantis pavargusią dvasią aukštyn, į dvasinio gyvenimo aukštumas. Ji saugo nuo blogų minčių, paikų troškimų, šio gyvenimo silpnųjų ir nuodėmių. Ji padeda žmonėms prideramai pasitikti Kalėdas, jau antrą tūkstantmetį sužimbanti kelrode žvaigžde virš Betliejaus Kūdikių lopšio...

Benas Urbutis

Ksenija Jaroševaitė. Betliejus, 2012

*Liks tuščios knygos
neprirašytos
nes vieną knygą Dievas parašė*

*Knygą kaip dangų
auksinės raidės
poeto triūsas paika tuštybė*

*Visa tuštybė
tik mažulėlių
meilė nevysta ar nemirtinga*

*Patiems mažiausiems
tarp išrinktųjų
bus padalintas dangus kaip duona*

Leonardas Gutasukas. Betliejus

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

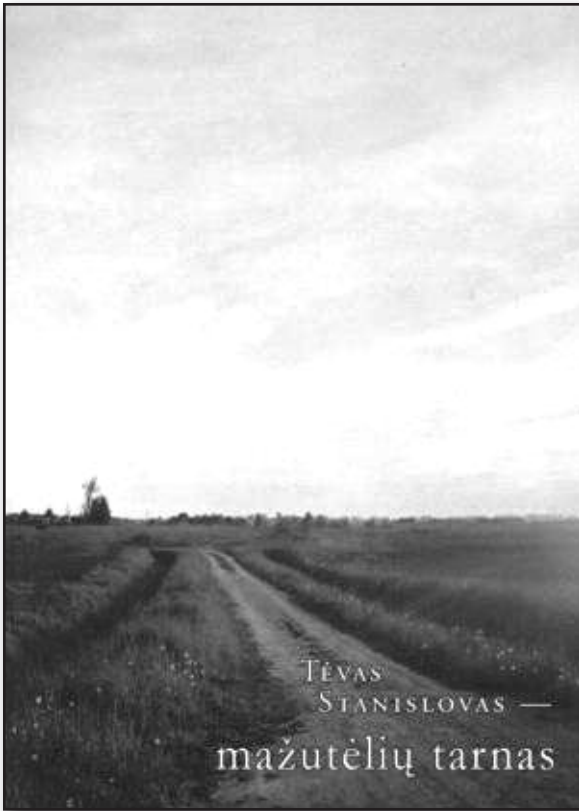
Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Benas Urbutis. Prieškalėdinės nuotaikos • **2-as psl. Anelė Butkuvienė.** „Tėvas Stanislovas – mažutėlių tarnas“ • **4-as psl. Martynas Šimkus:** ramia širdim kaip vaikas • **5-as psl. Vida Mažrimienė.** Petro Kalpoko tapybos vainikas • **6-as psl. Antanas Dundzila.** Pažintis su būsimo poetu. Algimantas Mackus (1932–1964) • **7-as psl. Bronius Prėskienis.** Bernardui Brazdžioniui skirta knyga • **8-as psl. Kultūros kronika**

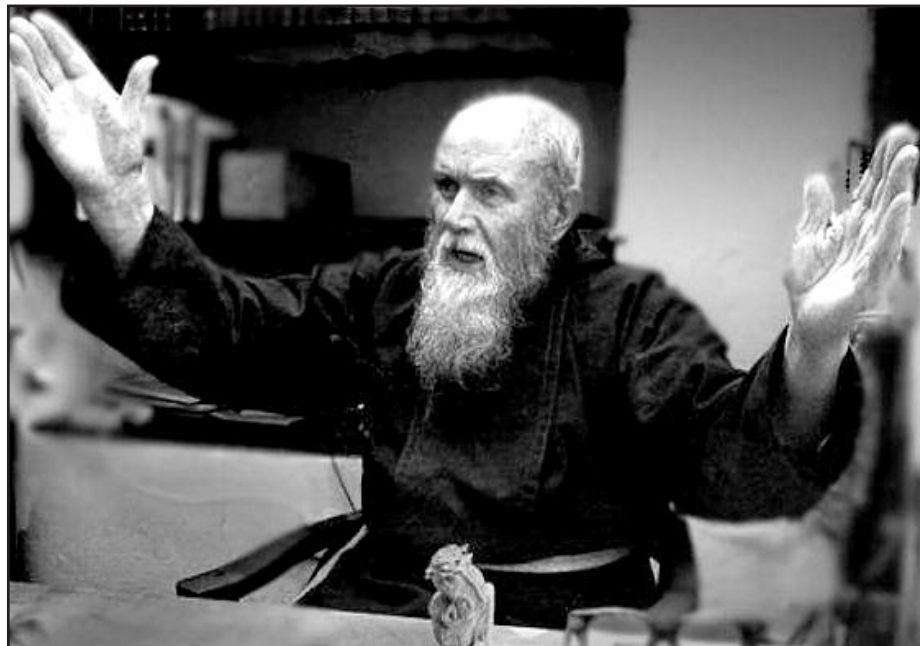
Kitame numeryje: Janinos Monkutės Marks galerija Kėdainiuose • Kaltanėnų šnektos žodynas

„Tėvas Stanislovas – mažutėlių tarnas“

Anelė Butkuvienė

Tėvas Stanislovas – Mykolas Algirdas Dobrovolskis, (*Tėvas Stanislovas OFM Cap.*, 1918 m. Radviliškyje – 2005 m. Kaune) – vienuolis kapucinas, kunigas, iškilus pamokslininkas, aktyviai priešinęs sovietinei okupacijai, globojęs socialiniame užribyje esančius, nuo priklausomybės ligų kenčiančius žmones, bažnytinio ir liaudies meno rinkėjas. Už žydų gelbėjimą Antrojo pasaulinio karo metais apdovanotas Žuvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, už savo įvairiapusę veiklą Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu, Santarvės premija, išrinktas Lietuvos Tūkstantmečio žmogumi, jam suteiktas Kėdainių krašto garbės piliečio vardas. Tai buvo viena iškiliausių XX a. antrosios pusės Lietuvos asmenybių.

Tėvas Stanislovas

Išsamiau susipažinti su jo veikla, nuveiktais darbais padės Birutės Tiknevičiūtės knyga „Tėvas Stanislovas – mažutėlių tarnas“. Pirmasis knygos leidimas pasirodė 2007 m. (Tiknevičiūtė B. *Tėvas Stanislovas – mažutėlių tarnas*. – Kaunas, 2007. – 326 p.) Šiuo metu yra išėję trys knygos leidimai 7 tūkst. egzempliorių tiražu. Po Naujųjų Metų pasirodys ketvirtasis knygos leidimas. Knyga iliustruota fotografijomis, autorės piešiniais. Knygos pavadinimas išsamiausiai apibūdina Tėvo Stanislovo asmenybę, nes jis visą savo gyvenimą buvo pačių mažiausiųjų pusėje ir Jėzaus žodžiai šv. Mato evangelijoje „Iš tiesų sakau jums, kiek kartų tai padarėte vienam iš mažiausiųjų mano brolių, man padarėte“ buvo jo gyvenimo credo.

Autorė yra Tėvo Stanislovo dukterėčia, iš profesijos – gydytoja, parašiusi 6 knygeles ikimokyklinio amžiaus vaikams, kurias pati iliustravo. Pirmoji Birutės Tiknevičiūtės knygelė „Gerasis“ autorės iniciatyva ir lėšomis buvo išversta į islandų kalbą. Aštuonis šimtus jos egzempliorių autorė padovanojo Islandijos vaikams, kai Islandija po Kovo 11 d. Akto paskelbimo pirmoji pripažino Lietuvą. Tai buvo padėkos gestas, kurį autorė taip komentavo: „Pavergtą tautą linkusi imti, o laisva tauta gali duoti“.

Knygą Birutė Tiknevičiūtė rašė remdamasi savo 1989–2005 metų dienoraščiu, įterpdama ankstesnių metų Tėvo Stanislovo atsiminimus, nušviečiančius jo gyvenimo kelią. Knyga prasideda 1989

m. spalio 1-osios dienos dienoraščio įrašu. Tuo metu Tėvas Stanislovas kunigavo Paberžėje dvidešimt ketvirtus metus. Ši atkampi vietovė buvo tapusi ne tik Lietuvos, bet ir kitų kraštų žmonių piligrimystės vieta. Knygos *moto* autorė įrašė: „Paberžė. Garsią ją padarė žmonių meilė Tėvui Stanislovui ir Tėvo Stanislovo meilė žmonėms.“

Tėvo Stanislovo gyvenimo kelias

Tėvas Stanislovas – Mykolas Algirdas Dobrovolskis gimė 1918 m. rugsėjo 29 d. Radviliškyje. Tėvas – Antanas Dobrovolskis buvo geležinkelio tarnautojas, motina – Elena Steponavičiūtė, namų šeimininkė. Mykolas Algirdas mokėsi Radviliškio pradinėje mokykloje, vėliau – Kauno jėzuitų gimnazijoje. 1936 m. vasarą, baigęs gimnaziją, jaunuolis išvažiavo į Plungės mažųjų brolių kapucinų, pasižymėjusių griežtais neturto įžadais, vienuolyną. Apie jo apsisprendimą neturtui byloja toks epizodas. Kai tėvas davė pinigų traukinio bilietui iki Plungės nusipirkti, nuo bilieto likusią gražą Mykolas Algirdas atidavė atgal kaip ir drabužių kišenėje buvusią antrąją nosinę.

Broliai kapucinais pasižymėjo aukšto lygio intelektualinėmis studijomis. Jaunasis Dobrovolskis išventinamas į vienuolius kaip brolis Stanislovas. Kadangi jaunuolis buvo gabus, labai darbštus, po išventinimo, vienuolyno vyresniųjų rekomenduotas rengėsi tolesnėms teologijos ir psichologijos studijoms Prancūzijoje. 1940 m. birželį, prasidėjus pirmajai ta-

rė dvasios stiprybe, altruizmu. Gavęs iš parapijiečių maisto siuntinėlį, eidavo tiesiai pas labiausiai paliegiusius kalinius, nepaisydamas nei jų tautybės, nei jų tikėjimo, viską jiems išdalydavo. Monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas (1922–2001), su kuriuo Tėvas Stanislovas kartu kalėjo 5 metus, liudija: „Jau tada Tėvas Stanislovas buvo legenda. Iš lietuvių niekas taip nebuvo mėgiamas kitataučių kaip jis. Jį labai gerbė ir kunigai, ir pasauliečiai. Jis buvo žmogiškas, tolerantiškas, mokėjo kelias kalbas (klasikines – lotynų ir graikų, lenkų, rusų, vokiečių, prancūzų, italų, anglų– A. B.) neįtauti kalbų barjero, gerai išmanė filosofiją ir teologiją, galėjo šviesti žmones.“ Lageryje tėvas Stanislovas kalėjo 8 metus, 1956 m. rugpjūčio mėn. buvo paleistas. Į lagerio viršininko klausimą paleidžiant kalinį ar jis pakeitė savo įsitikinimus, Tėvas Stanislovas atsakė: „Įsitikinimai nesikeičia, pilieti viršininke, jie gilėja“. Iš lagerio į Lietuvą parvežė filosofo Levo Karsavino (1882–1952) lageryje rašytų darbų rankraščius. Grįžęs į Lietuvą, gavo atkampią Vertimų parapiją Jurbarko rajone. 1957 m. kovo mėn. vėl suimamas, bausmė pagal tą patį straipsnį „antitarybinė agitacija nacionalistiniais arba religiniais motyvais“, rugpjūčio mėn. paleistas. Tėvas Stanislovas autorei apie lagerį sakė: „Šachtose giedodavau, džiaugdavausi, kad gyvenu. Tuo metu turėjau kalinio numerį ir kirtiklį rankoje.[...] Mano senatvės pensija 139 litai. Nedrįskite man skirti kalinio pensijos. Man būti Sibiro kaliniu – garbė.“ Griežtai atsisakė kalinio pensijos.

Po antrojo kalinimo Tėvas Stanislovas laikomas

„ypač pavojingų“ valdžiai asmeniu, jam uždrausta turėti vienuolio tonzurą, vilkėti vienuolio abitą. Buvo kilnojamas po nuošaliausias, skurdžiausias parapijas be elementariausių buities sąlygų. Juodeikių parapijoje nebuvo klebonijos, glaudėsi mažutėje zakristijoje, netilpo lovėlė, teko miegoti ant stalo. Už klebonijos, koplytstulpių Juodeikiuose statybą, rekolekcijas kunigams apkaltintas priešiška valdžiai veikla ir perkeltas į Žemaitkiemį be teisės kunigauti, sakyti pamokslus. Apie tą 1,5 metų laikotarpį Tėvas Stanislovas sakė, kad „tai baisiau negu lageris“. Gelbėjo R. M. Rilkes (1875–1926) poezijos vertimai, sunkus fizinis darbas, nes jis savo iniciatyva tvarkė apleistas miestelio gatves, pasodino liepų alėją. 1961 m. vasarą kunigystės teisės buvo grąžintos ir jis paskirtas į Milašaičius. Gyvenimo sąlygos tapo normalesnės, buvo elektra. Be pastoracinio darbo Tėvas Stanislovas galėjo atsidėti teologinėms filosofinėms studijoms,

nes parsisiųsdindavo iš Leningrado Saltykovo – Ščedrino bibliotekos garsių užsienio autorių mikrofilmuotas knygas, jas vertė į lietuvių kalbą. Po Milašaičių sekė Butkiškė, į kurią buvo perkeltas 1962 m. vasarą. Šioje parapijoje Tėvas Stanislovas prikėlė naujam gyvenimui bažnyčią ir kapinaites. Visose parapijose, netgi Žemaitkiemyje, rašė pamokslus, kaip sakė „pats sau“.

1966 m. Tėvas Stanislovas buvo perkeltas į atkampų Paberžės bažnytkaimį Kėdainių raj. Tėvo Stanislovo apibūdinimu „...autobusų stotelė už keturių kilometrų, telefonas už keturių kilometrų. *Biednystė, biednystė* ir vienatvė. [...] Stebuklinga vieta: nei partorgo, nei komsorgo. Kolūkių pirmininkai irgi nekludė.“

Paberžėje Tėvas Stanislovas kunigavo 24 metus. Jis restauravo bažnyčią, sutvarkė Paberžės ir aplinkinių kaimų kapines. Šventoriuje ir kapinėse pastatė originalių paminklų, vien koplytstulpių 36. Jo dėka labai greitai Paberžė tapo dvasinės traukos, šviesos, rezistencijos centru. Iš visos Lietuvos pas Tėvą Stanislovą krikštyti, tuoktis, priimti pirmuosius sakramentus, laidoti artimuosius, pasiguosti, pabūti jo artumoje traukė žmonės. Niekam niekada Tėvas Stanislovas neatsakė. Vienodai dėmesingas jis buvo ir vargų prispaustam kaimo žmogui, ir intelektualui.

Tėvas Stanislovas laikė ir platino draudžiamą literatūrą. Iš Paberžės po visą Lietuvą plito „Lietu-

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

vos katalikų bažnyčios kronika”, „Aušra”, jo versų užsienio autorių knygos, išleistos savilaidos būdu, tarpukario Lietuvos leidiniai. Pas Tėvą Stanislovą lankydavosi ne tik Lietuvos intelektualai, jaunimas, bet ir disidentai iš TSRS. Paberžėje kelis kartus viešėjo garsus ortodoksų bažnyčios teologas Tėvas Aleksandras Menis (1935–1990). Jis – vienas iš pirmųjų Lietuvoje gavo ir platino garsaus rusų rašytojo, disidento Aleksandro Solženicyno (1918–2008) kūrinius, kitus pagrindinius savilaidos leidinius iš Rusijos. Autorė knygoje publikuoja A. Solženicyno padėkos laiškelį Tėvui Stanislovui.

Tėvas Stanislovas daug nusipelnė išsaugodamas nuo sunaikinimo kultūros vertybes. Jis rinko bažnytinio meno ir etnologinę medžiagą, klebonijoje ir šalia esančioje klėtelėje įkūrė unikalią bažnytinio ir liaudies meno muziejų. Autorė knygoje pateikia bažnytinio meno kolekcijai surinktų eksponatų skaičių: 428 arnotai, 749 stulos, 143 veliumai (palės) mišiu taurėi pridengti, kai kurie daugiau nei 100 metų senumo, 46 ligonių lankymo, komunijos maišeliai, 52 kryžiai, 57 žvakidės, apie 100 žibintų, kuriuos restauravo Jolanta Antanaitienė ir kt. Liaudies meno kolekcija taip pat buvo gausi – saulutės, paveikslai, mediniai dievukai, varpeliai, ašočiai, variniai puodai. Pats Tėvas Stanislovas kalė kryžius, darė saulutes. Jis su pagalbininkais nukalė apie 30 tūkst. saulučių, kurias dovanodavo Paberžės lankytojams.

Paberžės klebonijoje su kopyltstulpių meistru Stasiu Pikčiu Tėvas Stanislovas sumontavo 98 kolytstulpius ir stogastulpius. Talentingi liaudies meistrai – tapytojas Stasys Petrauskas, medžio drožėjas Rimantas Idzėlis padėjo restauruoti bažnyčią, sutvarkyti kapinaites. Jo rūpesčiu buvo įamžintas 1863 m. sukilimo vado kunigo Antano Mackevičiaus (1828–1863) atminimas.

Paberžė tapo ir visuomenės atstumtųjų – narkomanų, alkoholikų, nusivylusių gyvenimu gelbėjimosi vieta. Ne vienas žmogus, pabuvęs Paberžėje, globojamas Tėvo Stanislovo, atsitiesdavo ir grįždavo į gyvenimą. Nuolat buvo sekamas sovietinio saugumo, ne kartą KGB tardytas, darytos kratos, kurių metu konfiskuoti užrašai, pamokslų konspektai, užsienio autorių vertimai. Visą pakėlė stoisčiai. Viename iš pamokslų jis rašė: „Mano sunkiosios valandos – tai mano turtas ir relikvijos. Kai susitinku kančią, aš sustoju ir tylumoje pradedu bręsti.”

Dotnuvoje

Kardinolas Vincentas Sladkevičius 1990 m. perkėlė Tėvą Stanislovą į Dotnuvą atkurti kapucinų vienuolyną. Autorė cituoja Tėvą Stanislovą: „Taip, turėjau išgerti labai karčią taurę. Ir labai didelę, gal net didžiausią savo gyvenime. Sakau kardinolui Vincentui Sladkevičiui, kad man Paberžėje labai gerai, o kardinolas atsako: „Jei jau labai gerai – tai jau ir yra blogai”. Buvo sunku, po to verkiau. Ilgai verkiau. Kažkaip palengvėjo. Juk tarnauju Dievo karalystei. Buvau į Dotnuvą nuvažiavęs, ten labai gražu. Dabar jau gerai.” Tėvas Stanislovas sakė, kad vienuolis neturi teisės rinktis ir eina ten, kur yra labiausiai reikalingas.

Kardinolas paliepė Tėvui Stanislovui užsivilkinti kapucinų vienuolio abitą, užsiauginti barzdą ir imtis darbo. Tuo metu Tėvui Stanislovui ėjo 72 metai, lageris, persekiojimai po lagerio paliko savo pėdsaką, fizinės jėgos buvo apmenkusios, bet dvasios tvirtybė neišsemiamą.

Dotnuvos bažnyčios ir vienuolyno pastatų būklė buvo avarinė. Skaitant knygą, puslapis po puslapio matome kokių titaniškų pastangų reikėjo Tėvui Stanislovui atkuriant vienuolyną ir bažnyčią. Jis negavo jokių oficialių Lietuvos valstybinių ar bažnytinių institucijų finansinės paramos. Remiamas brolio kapucino Konstantino iš Vokietijos lėšomis, savanorių ir samdomų pagalbininkų jėgomis Tėvas Stanislovas per kelis metus sutvarkė bažnyčią ir vienuolyno ansamblių: mokyklėlę, ūkinį pastatą, jame sukomplektuotas dirbtuves, pirtelę ir abu vienuolyno fligelius. Bažnyčioje restauravo senuosius vargonus, paveikslus, praturtino gausybe medžio skulptūrų, metalo dirbiniais, pakeitė grindis, langus, stogą. Vienuolynė iš naujo surinko biblioteką, įrengė tekstilės muziejų, atidarė šarvojimo patalpą. Suremontavo abiejuose vienuolyno fligeliuose visas celes, kiekvienoje sumūrijo krosnį, pakeitė grindis, langus, stogą. Kapucinų vienuolynas prisikėlė naujam gyvenimui.

Tėvo Stanislovo atrestauruota Paberžės bažnyčia

Autorė knygoje parodo, kad be vienuolyno atkūrimo darbų Tėvui Stanislovui teko didelis pastoracinio darbo krūvis. Iškeltas į Dotnuvą, jis aptarnaudavo ne tik Dotnuvos, bet ir Paberžės parapijų tikintuosius. Pas Tėvą Stanislovą važiuodavo tikintieji iš visos Lietuvos. Krikštai, Pirmoji komunija, Sutvirtinimo sakramentas, ligonių patepimas, laidotuvės buvo kasdieninės kunigiškos priedermės. Nuolat kreipdavosi žmonės ieškodami patarimo, paguodos. Autorė cituoja Tėvo Stanislovo žodžius: „...aš nežinau, kas yra nieko neveikti. [...] Švelnusis jungas yra atlikto darbo džiaugsmas.” Rūpesčiai ne kartą jį paguldavo į Kėdainių ligoninės reanimacijos palatą, bet, trumpai ten pabuvęs, jis vėl skubėdavo prie darbų.

Nuo pat pastoracinio darbo pradžios Tėvas Stanislovas garsėjo savo pamokslais. 1992–1994 m. jo pamokslai buvo spausdinami dienraštyje „Tiesa” (vėliau – „Diena”). 1994 m. jie išleisti atskira knyga „Tėvo Stanislovo pamokslai”, o 1997 m. išėjo papildytas leidimas „Apie meilę ir tarnystę”. Pamokslai buvo spausdinami tuo metu, kai žmonių supriešinimas Lietuvoje buvo labai didelis. Evangelinės dvasios Tėvo Stanislovo pamokslų žodis taikė ir vienijo Lietuvos žmones, sėjo meilę ir ramybę. Todėl savo ganytojišku žodžiu ir laikysena gynė „grytelnikus” – kaimo žmones, kolūkių griovimo ir kolūkiečių rankomis sukurtu turto parceliavimo įkarštyje praradusius pragyvenimo šaltinį.

Vėl Paberžėje

Kai Tėvas Stanislovas sunkiai susirgo, 2002 m. iš Dotnuvos grįžo į Paberžę ir bažnytinės vyriausybės buvo paskirtas Paberžės parapijos administratoriumi. Gyventi klebonijoje jis atsisakė ir įsigijo apleistą, beveik griūvantį namelį (špitolę) ir ėmėsi jį remontuoti. Matydami, kad namelio suremontuoti neįmanoma į pagalbą Tėvui Stanislovui aukomis atėjo Lietuvos žmonės. Už suaukotas lėšas buvo nupirkta žemė, ant kurios stovėjo namelis, padarytas projektas, ir, gavus leidimus, pradėtos statybas. Naujas namas (špitolė) buvo baigtas 2002 m. balandžio mėn., jame Tėvas Stanislovas gyveno iki mirties. Špitolę ir žemės sklypą aukotojai dovanavo Tėvui Stanislovui. Kadangi šv. Pranciškaus mažesniųjų brolių kapucinų ordino regula draudžia turėti nuosavybę, juridiskai žemės sklypas ir pastatas Tėvo Stanislovo vardu liko neįteisinti.

Nors ir sunkiai sirgdamas, silpstančiomis jėgomis Paberžėje Tėvas Stanislovas pastoracinio darbo apimties nemažino – krikštijo, rengė vaikus Pirmajai komunijai, tuokė, laidėjo. Grįžęs iš Onkologijos ar Kėdainių ligoninių tęsė savo ganytojišką veiklą tvirtindamas, kad „liga yra, ligonio nėra”. Dvasios stoicizmu įveikdavo fizinę negalią. Paberžėje, kaip ir ankstesniais metais, apsistodavo alkoholikai, narkomanai, siekė atsikratyti savo ydų ir grįžti į normalų gyvenimą, psichinę negalią turintys vaikai, virtinėmis traukdavo ekskursijos.

Autorė knygoje taip apibūdina Tėvo Stanislovo gyvenimo kelią: „Iš ligoninės jis skubėjo į savo tarnystę, nė minutei nepalikdamas šio posto, nė karto gyvenime neturėjęs atostogų, nesiilsėjęs. Didysis bėdų ir rūpesčių bankininkas. ‘Grytelnikų partijos’ steigėjas. Visoms valdžioms kliūvančias. Kolūkiečių patronas. Kaimiečiai sakydavo: ‘Kad nors vienas komunistas būtų toks.’ Tėvelis, savizudžių užtarėjas ir jų laidotojas. Alkoholikų ir narkomanų vilties tiekėjas: ‘Išsikibk Dievui į ranką ir nepaleisk’. 431 puslapio knygos, keletu laidų autorius. ‘Šlykštiskaita, rūgštuolis, žodinė mėšlidė’ – šių naujadarų autorius. Kartu su kardinolu Vincentu Sladkevičiumi,

monsinjoru Kazimieru Vasiliausku priešinęs teisuoliams, skaldantiems tautą. Politikalinys, karo metais gelbėjęs žydus, du kartus išvežtas į Sibirą, raštu atsiskęs visų lengvatų ir piniginių kompensacijų,

Tėvo Stanislovo atrestauruotas Dotnuvos vienuolynas

kasdienai pasilikdamas ‘vieną rūbą ir vieną pavalgymą’. Sudeginęs krosnyje diplomus, ministrų, prezidentų sveikinimus, apdovanojimus. Išplėšęs iš viską naikinančios laiko kloakos gausybę bažnytinės atributikos, žmogaus sukurtų grožybių, savo rankomis ir išmone puošęs ne tik Paberžę, pagaminęs ir išdovanojęs 30 000 saulučių... Šluostęs gyvenimo dulkes nuo Evangelijos bažnyčioje ir kaimo troboje...”

2005 m. birželio 5 d. Tėvas Stanislovas Paberžėje aukėjo paskutines savo gyvenime šv. Mišias. Dalyvavusi jose, Birutė Tiknevičiūtė rašo: „Vos paeinantis, iš abiejų pusių prilaukiamas, įsispyręs į sandalus, su vienuolio abitu įvedamas Tėvas Stanislovas. Sėda į klausyklą klausyti išpažinčių. [...] Šventinant vyną ir sakramentus Tėvui Stanislovui pasidaro bloga – paremia ranka galvą, atsigeria gurkšnį paduoto vandens. [...] Atsisukęs veidu į žmones Tėvas Stanislovas kalba: [...] Dieve, globok mūsų Tėvynę. Siųsk, Viešpatie, savo pagalbą...[...] Ką gi jums šiandien pasakyti apie ligą. [...] Būk sergančiu žmogum, o ne sergančiu kaulu. Liga – tai didelis išbandymas ne tik kūnui. Atsibuskite su malda lūpose. Gyvenime taip kartais pasineriam į kūno aistras, kad tampame vien kūnu, o siela sunyksta. Leiskit sielai iš kūno aistrų vergovės išsivaduoti. [...] Žegnokitės. Su Dievu keliaukit. Choristai, ką ten turit gero? Pagiedokit. Išėinu. Jau užtenka. 87 metai. Eikit, o aš sėdėsiu... Tėvas Stanislovas sėdi su rudu, apiplūsusiu ir sulopytu abitu. Iš veido ir pozos matyti – kenčia. Skirstosi žmonės. [...] Nesislėpdamos verkia moterys. Ateina žmonės, priklaupia ir prašo palaiminti.

Galiausiai Tėvas Stanislovas prašo pasodinti jį veidu į altorių IR PALIKTI BAŽNYČIOJE VIENĄ.”

Tėvas Stanislovas – Mykolas Algirdas Dobrovolskis mirė 2005 m. birželio 23 d. Palaidotas Paberžės bažnyčios šventoriuje.

Testamente, parašytame 2005 m. birželio 15 d., likus 8 d. iki savo mirties, Tėvas Stanislovas aukotojų lėšomis nupirkta 0,88 ha sklypą ir pastatyta špitolę paliko Labdaros fondui „TĖVO STANISLOVO NAMAI”. Labdaros fondo paskirtis – padėti atsitiesti socialiniame užribyje esantiems, kenčiantiems nuo priklausomybės ligų žmonėms.

Martynas Šimkus Arūno Baltėno nuotr.

„Poezija yra atrama mano gyvenime“, – sako Martynas Šimkus, grožio ir gėrio ieškotojas šiame sudėtingame sumaterialėjusiame pasaulyje. Poezijos skydu prisidengęs jis atkakliai žengia per gyvenimą, įspausdamas jame savo pėdas. Martynas yra subtilaus humoro ir dieviškos kibirkšties palytėto, bet seniai mus jau palikęs poeto Vlado Šimkaus sūnus.

Vaikystėje Martyną paženklinio skaudi ir nepagydoma liga, bet ji neįstengė atimti iš jo jautrios sielos, kūrybinių aspiracijų. Martynas nuo gyvenimo banalybės, nuobodžio, beprasmybės ginasi ne tik poezija. „Arkos“ bendruomenėje, Bestzados namuose, įsikūrusiose šalia Vilniaus, Čekoniškėse (tokių ben-

druomenių Europoje ir pasaulyje įkūrėjas ir dabartinis globėjas yra garsus katalikų veikėjas Žanas Vanjė (Jean Vanier), taip pat vilniškiamė dienos centre „Šviesa“, Martynas drauge su savo likimo broliais ir sesėmis gyvena turiningą ir prasmingą kūrybinį gyvenimą. Jis piešia tai, ką mato aplink save ir pasaulyje, nes turi galimybę pamatyti svečias šalis. Jis lipdo keramikos dirbinius, kurie džiugina daugelio vilniečių akis, – juos galima pamatyti net atviroje erdvėje (lauko ekspozicijoje Gedimino prospekte). Martynas ir jo likimo draugai, atviraširdžiai, nenusimenantys ir kūrybingi, yra kaip gyvas priekaištas tiems jų amžininkams, kurie gyvena nuobodžiaudami, viskuo persisotinę. „Romus žmogus niekada nepa-

vargsta, nes turi Šventosios Dvasios dovaną“, – tokia yra Martyno tiesa.

„Kodėl dienos būna nevienodos?“ – kartais paklausia savęs Martynas, kai nejučia dvasinio pakylėjimo. Kaip ir kiekvieną kuriantį žmogų jį užklumpa įvairios dienos, apatiškos, pilkos, bet jis jau žino saldų kūrybos skonį. „Poezija mane išgelbėja nuo kažin kokių išgyvenimų, kad daugiau nesikankinčiau ir išliečiau juos visus eilėraščiuose, kūryboje“, – sako Martynas Šimkus. Penkiasdešimtmečio proga išėjo jo poezijos rinkinėlis „Žodžiai ir spalvos“, kurį parengė jo mama, žinoma teatrologė ir publicistė Gražina Mareckaitė. Knyga iliustruota Martyno tapybos darbais.

A.Ž.-P.

Martynas Šimkus: ramia širdim kaip vaikas

Ruduo mieste

Martynas Šimkus

Kalėdos

Ten toli toli Betliejū
Gimė kūdikis mažytis,
Skuba piemenys varguoliai
Jo veidelio pamatyti.

Mažame laukų tvartely,
Ten ant šieno vystykluos,
Dievo sūnus pažadėtas
Naują mokslą žemei duos.

O žvaigždė danguj sužibus,
Rodė kelią trims Karaliams.
Jį atrado ir pažino
Puolę pagarbiai ant kelių.

Kūdikėli tu šventasis,
Iš dangaus pas mus nužengęs,
Tu neši pasauliui džiaugsmą
Ir tautoms palaimą brangią.

Kai likimas rodo kelią

Ko tavyje siela trokšta?
Gyveni kaip aptvare.
Rodos Dievas kelią rodo
Pasirinkęs tam mane.

Prasilaužus prasimušus
Dėl ko nors sava valia
Nuo likimo išsisukti
Yra vaistas, bet deja...

Trokštu džiaugsmo
Kaip nektaro,
Lyg gaivinančio vandens,
Bet lemtis pastoja kelią...

Atsispardau visą laiką
Lyg prieš savo tikrą būtį,
Bet, kaip skirta,
Reikia būti.

Pavasario žydėjimas

Kai aplankys pavasaris,
Pražys žiedynai vaikus.
Šį grožį kūriniųjos
Sutvėrė Dievo rankos.

Priimki šią grožybę
Ramia širdim kaip vaikas,
Jei sumaištis aplanko,
Aukščiausiu pasikliauki.

Sename kieme

Užgulus miega žemė,
Rudens vėliam laike.
Ir groja violončelė
Kažkur senam kieme.

Nesvarbu, kas ten grotų,
Ar būtų jis, ar ji,
Ar žilas koks senelis
Dienų saulėlydy.

Man nieko nebestinga
Šiame rimties laike.
Ir Vilniaus senos sienos,
O sienų paslaptie...

Ir Vilniuj šiam laike,
Senam žilam kieme,
Dainuoja violončelė
Ramybės švelnume.

Pavasaris

Martynas Šimkus

Vilnius lapkrityje

Rudens migla senam mieste,
Ta darganota tamsuma,
Šaltų lašų barbenimas į skardą.
Tarytum snaudžianti miglota ramuma.

Ir seno miesto toliai,
Kuždanti istorinė svajonė.
Vėlyvojo rudens ta migdančioji tyluma
Ji senąją architektūrą atkartuoja.

Senamiestis,
Vėlyvojo rudens motyvas,
Tai laikas tinkamas
Lyg koks rimties susikaupimas.

Ir siauros Vilniaus senojo gatvelės,
Bažnyčių mūrai, varpų gaudimas,
Ir tas šaltas lašų barbenimas,
Lijimas.

Netekti

Tu, Tėve brangus išėjai.
Svarbus toks gyvenimo draugas.
Buvai Tu Tėvynės
Kultūros dvasia.

Prisimenu delnus ir žodžius
Aš Tavo šiltus
Ir Tėviškėj Tavo
Smagiuosius laikus.

Prisimenu Tavo žemaičių kalvas,
Kur liejosi žodžiai, draugystė, juokai.
Buvai Tu toks mielas,
Tik džiaugsmą skleidei

Dabar jau skausme
Mane palikai.

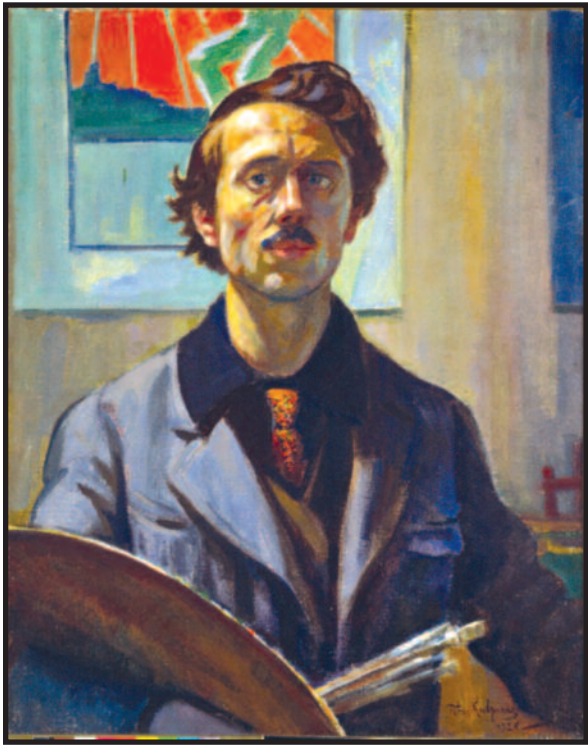
Amerikos miestas

Martynas Šimkus

Petro Kalpoko tapybos vainikas

Vida Mažrimienė

M. K. Čiurlionio memorialiniame muziejuje Druskinukuose atidaryta Petro Kalpoko (1880–1945) tapybos paroda „Villa d'Este“ pratęsia Čiurlionio laiką, leidžia susipažinti su jo amžininkų kūryba. Iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rinkinių atgabenta lietuvių dailės klasiko tapyba – tarsi puokštė M. K. Čiurlionio gimtadieniui, mat 2015 metams įpusėjus, Lietuva minės M. K. Čiurlionio 140-ąsias gimimo metines.

Petras Kalpokas. Autoportretas, 1921

Ne vienas Petro Kalpoko darbas yra lydėjęs M. K. Čiurlionio kūrinius į pasaulio parodas, panašūs menų stiliai ir kryptys iširašė į jų kūrybines biografijas. Romantiškas parodos pavadinimas „Villa D'Este“ (taip vadinasi vienas P. Kalpoko kūrinių) pritinka kurortinei Druskininkų aplinkai, kurios architektūroje gausu vilų ir kitų poilsio pastatų. Pasaulio platumose apvaikščiojęs unikalius sodus ir oranžerijas, gyvenęs ne vienoje Europos šalyje, dailininkas išliko talentingu gamtos dainiumi. Gražiausiu gamtos kampeliu laikė gimtąsias vietas Miškinės vienkiemyje Kvetkų valsčiuje. Nors šandien šią vietą žymi gerokai sunykusios sodybos liekanos, Petro Kalpoko žingsnius mena jo drobėse atgimę beržynai, mėlyną horizontą siekiantys žali pievų toliai. Ten, beržo kamiene sumeistravęs lentinį būstą, į gimtinės peizažą žvelgė būsimasis tapytojas.

Dailininką mena ir Kaunas, kur alyvų žiedais nusėtame, prieškarinio menininkų pamėgtame Žaliakalnio rajone gyveno Petras Kalpokas, Adomo ir Magdalenos Galdikų name rinkdavosi dailininkai, netrūko išmonių, smagių pokštų, o gindamasis nuo nepriteklių, savo „Baltąją obelį“ piešė Antanas Samuolis. Tapytojas Petras Kalpokas – nepaprastai įdomi asmenybė. Jo išėjimas iš gyvųjų – sakrališkai santūrus: „Jis mirė taip, kaip pageidavo, lyg jo norą kas būtų išpildęs – be ilgų kančių, be artimųjų, giminių aimanų. Ramiai užmigo kėdėje, pakėlęs galvą į viršų, lyg dar siekdamas tų viliojančių, užburiančių aukštų tikslų“, – taip nusakė P. Kalpoko mirties aplinkybes dailininko sūnus Rimtas Kalpokas.

Petras Kalpokas, apie kurį rašo visi Lietuvos dailės istorijos žinynai, yra žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir Rusijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje, Italijoje. Vienur keliauta mokslo takais, kitur užtrukta kiek ilgiau, tobulinant savo braižą, gausinant tapybos įgūdžius. Pradžių pradžia – Kvetkų valsčiuje, tėvų namuose. Jau tada išvaikščiotos upelio pakrantės, iš molio lipdytos figūrėlės, karklo šakoje drožtos birbynės, perpieštos knygelės ir laikraščių iliustracijos. Mokėsi Mintaujos gimnazijoje (artimieji tikėjosi jį matyti kunigu), kur domėjosi labiau dažais, menais, gamta, nei mokslais. „Vieną gražią giedrą žiemos naktį, susuptas į šiltus kailinius, buvau atvežtas dvidešimt mylių nuo mūsų gimtosios vietos į Mintaują (...) Gimnazijoje pirmus metus mokiausi

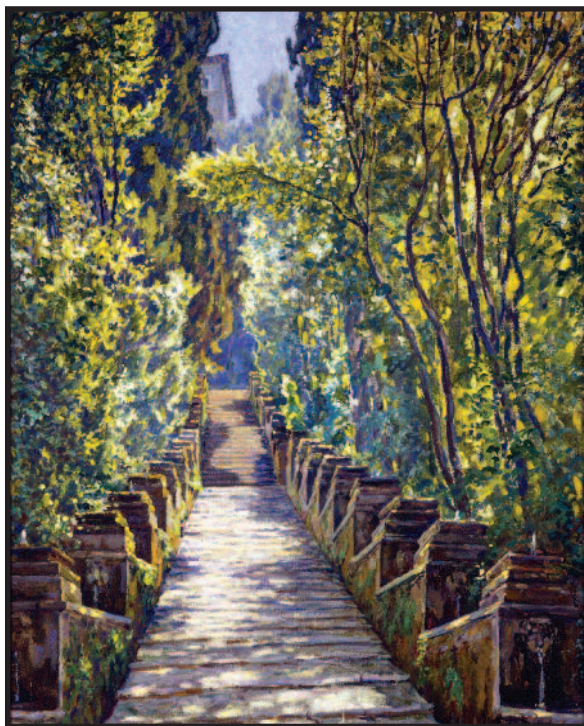
gerai. Antrus metus blogiau, trečius dar blogiau, o ketvirtus ir visai sustojau“, – rašo P. Kalpokas prisiminimuose.

Apie nežabotą norą tapti dailininku tėvams tik vėliau prisipažinęs. Gimnazijoje Kalpoko piešinių, pieštų pamokų metu po suolu buvo jau visa stirta, tačiau dėl vieno piešinio – garbaus mokytojo karikatūros – su gimnazija teko atsiseikinti. Toliau menininko keliui ruošėsi pas Vilhelmą Purvytį ir Janį Valtersą, važiavo į Rygą, lankė Venjamino Bliumo dailės mokyklą. Pasiskolinęs iš dėdės šešiolika rublių, susiruošia į Peterburgą, aplanko Ermitažą, Maskvoje, Tretjakovo galerijoje žavisi peizažistų I. Repino, I. Levitano, V. Serovo kūryba. Pinigams pasibaigus, vaistinėse plauna buteliukus, nes į didžiąsias meno akademijas įstoti nepasiseka.

Sukaupęs drąsą, kreipiasi į patį Serovą, jo patariamasis, išvyksta mokytis Odesos dailės mokyklon. Būsimiesiems dailininkams čia buvo diegiamas realistinis tikrovės suvokimas, rūpintis didaktiška siužeto išraiška. Iš Odesos P. Kalpokas persikėlė į Miuncheno meno akademiją, kur pateko į daugiaburiaunį meno sūkurį. Bandydamas interpretuoti impresionizmo, secesijos, simbolizmo išraiškas, labiausiai lieka ištikimas klasikinio meno principams, vadovaudamasis D. Ingres'o, žodžiais: „Jei daiktas gerai nupieštas, tai bus gerai ir nutapytas“. Taip P. Kalpokas mokė ir savo mokinius, sektinu pavyzdžiu laikydamas Renesanso palikimą.

M. K. Čiurlionio memorialiniame muziejuje eksponuojama P. Kalpoko paroda prašosi palyginimų. Ar būta paralelių, biografijų sankirtų? M. K. Čiurlionio ir P. Kalpoko gyvenimo punktyruose galima atrasti panašių įkvėpimo objektų, kelionių, pomėgių, abu menininkai turėjo mecenatų. Dėmesį gabiam mokiniui rodo P. Kalpoko mokytojas Janis Valters pakvietė jį dalyvauti personalinėse savo parodose Rygoje ir Drezdene. Gavęs finansinę paramą iš vokiečio mecenato barono Karlo Vilhelmo von Manteuffelio, tapytojas aplankė Romą, Florenciją, Paryžių, 1904–1909 m. Miunchene galėjo studijuoti Antono Ažbės mokykloje ir Wilhelmo Debschitzo bei Heinemano studijose.

M. K. Čiurlionis gydytojo Markevičiaus rūpesčiu Plungėje mokėsi kunigaikščio Mykolo Oginskio dvaro orkestro mokykloje, M. Oginskio remiamas, studijavo Varšuvos muzikos institute, tobulinosi 1901–1902 m. Leipcigo karališkoje konservatorijoje. Čiurlionio mūza ir globėja buvo Bronislava Volmann, jos dėka M. K. Čiurlionis 1906 m. aplankė Drezeną, Prahą, Vieną, Niurnbergą ir Miuncheną. Miunchene neblogai sekėsi P. Kalpokui, netgi buvo priimtas į menininkų susivienijimą *Secession*, tačiau šis miestas jam niekad netapo savu. Gerokai didesnę džiaugsmą

Vila d'Este Tivolijoje, 1927

Petras Kalpokas

Alpėse

Petras Kalpokas

Aukšiniai berželiai

Petras Kalpokas

jis jautė Italijoje ir Šveicarijoje... Abiems amžininkams tam tikros įtakos turėjo XX a. pradžios avangardinė rusų meno aplinka. M. K. Čiurlionis 1910 m. buvo priimtas į naujai susikūrusios grupės „Meno pasaulis“ narius, surengė vienas reikšmingiausių savo parodų Maskvoje ir Peterburge.

Petro Kalpoko asmeninis gyvenimas buvo nelengvas. Sudėtingi santykiai šeimoje, kraustymasis iš vienos vietos į kitą. Vienam teko auginti sūnų. Dailininko odisejos Europos pakrantėmis, gyvenimas paties sureštame kalnų namelyje Solduno miestelyje šalia Askonos prie Madžorės ežero Šveicarijoje – toli gražu ne visi jo maršrutai. Italijos kurortuose jis vakarais groja fleita, o paveikslus lengva ranka išdovanoja arba parduoda. Kupinas nuotykių P. Kalpoko gyvenimas sugrįžus Lietuvon. Kauno meno mokyklos dėstytojas, pagarbiai visų vadinamas profesoriumi, jis toks pats padaužiškai valiūkiškas, kaip jaunystėje. Rūpinasi tik menais, o laisvą laiką leidžia smuklėse, iš ten parvesdamas į savo namus vakaro „draugą“, tuo užrūstindamas namiškius.

Ne kartą baustas Laikinosios sostinės policininkų, o vėliau jau atpažįstamas ir niekieno nekliudomas, Kalpokas save reabilituoja iškiliais meno darbais. Kunigaikščių Gedimino, Kęstučio ir Vytauto portretai „Metropolio“ restorane, monumentalios drobės Vytauto bažnyčioje ir Arkikatedroje bazilikoje, Kauno centrinio pašto dekoravimas, molbertinė ir monumentalioji tapyba, iliustracijos ir šaržai, teatro dekoracijos – toli gražu ne visas Petro Kalpoko dailės lobynas.

Jo kelias kupinas dramatiškų išgyvenimų, dažnai iš po pajaco kaukės pratrūkdavo verksmo ašaros... Gal todėl ir jo kūryba kupina jausmų gėlmės, vidinių išgyvenimų įvairovės. Žymiausi Petro Kalpoko darbai: „Šveicarijos peizažas“, „Rudenį“, „Vakaras“, „Laiptai Tivolijoje“ (Villa D'Este), „Medžiai prie ežero“, „Autoportretas“, „Peizažas su upeliu“ ir kiti, eksponuojami M. K. Čiurlionio memorialiniame muziejuje, yra tikri XX a. pradžios lietuviškos tapybos šedevrai. Tvirtai surestos kompozicijos, puikus koloritas, plenerinės tapybos aukštumas, Lietuvos ir tolimų kraštų gamtos dvelksmas. Su plaukiančiais, dainingais debesimis, ošiančiais ir dangų remiančiais medžiais, su kalnų peizažo fragmentais, jautriais teptuko prisilietimais... Tai – tarsi dovana artėjančiam M. K. Čiurlionio gimtadieniui ir visiems, išsiilgusiems tikrojo meno.

Apie Algimantą Mackų (1932–1964)

PAŽINTIS SU BŪSIMU POETU

Antanas Dundzila

Netikėtus, skaudžius gyvenimo įvykius kiekvienas turbūt kitaip priimame. Kaip perkūnijoje po pirmojo žinios trenksmo daugelį užplūsta bendrų išgyvenimų vaizdai. Prisiminimai vyriausiąjį veikėją perveda nuo pirmojo susitikimo iki paskutinio pasimatymo. Taip buvo ir prieš 50 metų, kai 1964 gruodžio 28 d. automobilio avarijoje kartu su Čikagos „Margučio“ radijo programos savininke L. Vanagaitiene žuvo Algimantas Mackus. Būdamas tik trisdešimt dviejų metų amžiaus, visa galva praaugęs savo tuometinius bendraamžius, jis jau buvo spėjęs užsirekomenduoti keliomis poezijos knygomis.

Sukime laikrodžio rodyklę atgal į 1948–1949 m. laikotarpį, kai Mackus mokėsi pokarinės gimnazijos šeštoje klasėje. Štai ir dabar, retkarčiais išsitraukęs Mackaus knygą, jį beveik matau. Ne tik matau, bet taip pat manau, kad kaip tik tuo metu jame budo būsimas poetas. Tai laikotarpis nuo šeštosios klasės Vokietijoje iki, sakykime, jo debiuto – pirmosios knygos Amerikoje 1950 m. Vien su žiupsniu duomenų kosmologai panašiai aiškina tolimų žvaigždynų gimimą.

I

1948 m. Schwaebisch Gmuend'o lietuvių gimnazija pasipildė atkeltaisiais iš Schweinfurt'o, tarp jų buvo ir šešiolikmetis Mackus. Šeštoji klasė pasiekė dvidešimties mokinių skaičių naujai atremontuotame kareivinių kambaryje. Vienas langas, viduryje tarp suolų – takas, išpūdingai Lietuvos istoriją dėščiusio prof. Ivinskio klasei dovanoti Barboros Radvilaitės ir šv. Kazimiero paveikslai, Himno tekstas, lenta ir mokytojo stalas. Prisiminęs literatūros ir lietuvių kalbos dėstymą, lenkiu galvą prieš mokytoją J. Kregždienę. O jei dabar kas pageidautų sužinoti mano šviesiausias lankyto gimnazijų akimirkas, tai kulminacinis taškas atitektų čia nuskaitai šeštajai, su auklėtoja dr. Marija Žilinskiene ir per auklėjimo pamoką susikaupusią, pertrauką pamiršusią klasę – Laimą, Idą, Iną, Bronę, Aldoną, Ireną, Violetą, Onutę, Daną, Gailutę, taip pat – Romą, Levą, Eimutį, Kęstą, Remį, Algį, Ramūną, Antaną, kitą Algį ir Algimantą Mackų.

Jau tuomet Mackus skyrėsi nuo kitų, buvo savotiškas geraža to žodžio prasme. Bandant jį apibūdinti vienu žodžiu, gal geriausiai tiktų individo terminas. Tik, aišku, taikant šį terminą ne aprangai, ne manieroms, o laikysenai ir galvosena. Tokį aš jį matau ir dabar. Ramiai, bet ryžtingai, lengva eiseina prieinanti savo suola ir atsisdanti. Jis laibas, tiesiai į viršų sušukuotais plaukais, gal kiek žemesnis už kelis iš mūsų. Kalba aiškiai, trumpais sakiniais, gražia literatūrine kalba. Mokytojų klausinėjamas, atsakinėja su pasitikėjimu. Su mažiau pažįstamais kiek šaltokas, formalus, gal ir užsidaręs. Jis moko si pakankamai gerai, sakyčiau, ketvirto vidurkiu, be matomų pastangų, nors yra dalykų, kuriuos tiesiog ignoruoja.

Štai Mackus atsakinėja lotynų pamokoje, kuri jam pasibaigė turbūt dvejetu. Savo įprastu balso tembru jis atsako į mokytojo klausimus – pasako, jei moka, o jei nemoka, tyli. Mokytojas klausia: „Kodėl Tamsta nesimokai?“. „Lotynų niekad nemokėjau ir nemokėsiu“, – netikėtai ir mums, ir mokytojui atšauna savo įprastu tonu. Žinant visą Mackaus mokslo lygį gimnazijoje ir lietuviškos mokyklos drausmę, toks Mackaus atsakymas nuskamba kaip beprasmiškai revoliucionieriškas. Jam jau žuvus, prisimenant epizodą po epizodo, matau „netelpančio“ tuometinėje aplinkoje jaunuolio brožus.

Nepriklausė nei skautams, nei ateitininkams. Neidavo šokiuose pabendrauti į gimnazistų vakarėlius šeštadieniais. Neužsiėmė dar vienu aukštesnių klasių gimnazistų laisvalaikiu – vaikščioti kalbant kareivinių kieme ratu vien berniukų ar mišrioje grupėse. Tiems šokiams reikėdavo, kad mokiniai paruoštų bent 20–25 minučių kultūrinę programą ir kad inspektorius ją patvirtintų. Programos

būdavo gana blankios ir nuobodžios, nes mums rūpėjo šokiai, o ne pasirodymas. Tad būdavo kurio nors mokinio nukaltas eilėraštas, kito – deklamacija ar dvi, kokios muzikos nuotrupa. Mackus niekada nė nebandė mums talkininkauti, prisidėti prie programos, nors jau tuomet, aišku, rašė. Gal jam mūsų programėlės atrodė per prastos, gal per menki žiūrovai, o gal pats tikslas – šokiai – jam buvo nepriimtinas.

Jam nepriimtina mūsų pasilinksminimo forma grindžiama vienu šeštadienio epizodu. Nors šokiuose jo nematydavome, kartą jis atėjo apie 10 val. vakaro, prisijungė prie berniukų ir pradėjo pamokslauti apie netinkamą mūsų linksminimosi būdą – kai tėvynė kenčia, partizanai kovoja ir kt. Jo argumentai buvo taiklūs, ypač dar neseniai girdėjus prel. Krupavičiaus pranešimą apie besitęsiantį pasipriešinimą krašte. Keista, kad ši tema niekad neiškildavo per auklėjimo pamokas. Tačiau šįkart mūsų pusėje buvo gimnazijos autoritetu paremtas leidimas šokti, o ne staigūs, netikėti Mackaus žodžiai. Su mumis Mackus šios temos niekad vėliau nekedeno. Tas vakaras paliko ispūdį, kad Mackus yra jautrus visuomeniniams reiškiniams ir savo nuomonę drąsiai išsako prieš bet kokį autoritetą.

Savo laisvalaikį taip pat tvarkydavo gana griežtai ir sistemingai. Taip, matydavome jį žaidžiant krepšinį ir stalo tenisą. Krepšinio aikštėje truputį pamėtys, draugiškai sužais ir dings. Žaidė gana greitai, darydamas staigius judesius, žemai driblinguodamas; perduodamas kamuolį, darydavo gynėją apgaunanti judesį ir viena ranka mesdavo į krepšį. Taikydavo mesti „kiaurus“. Aikštėje jis nebuvo žvaigždė, bet patikimas gynėjas ar puolėjas. Panašiai žaisdavo ir stalo tenisą. Mokinių turnyre, kuriame buvo 25-30 dalyvių, jis užėmė ar ne trečią vietą. Kaip ir krepšinio aikštelėje, jis žaidė kiek pasilenkęs, tolokai nuo stalo. Nebūdamas dviejų metrų ūgio, jis negalėjo dominuoti iš viršaus, tad vikriai žaidė žemai, gerai gynėsi. Gavęs aukštesnį perdavimą, kirsdavo iš abiejų pusių.

Emigracija 1949 m. pradžioje jau buvo prarėtinusi mūsų klasės eiles. Mūsų grupelė sėdėjo stovyklos ambulatorijos laukiamajame, nes reikėjo visiems skiepytis ar kitaip pasirodyti gydytojui. Vienu metu grupės pokalbiai pradėjo tilti, visi ėmėme klausytis Mackaus, kalbančio Laimai. Jis į ją žiūrėjo ugningomis akimis ir kažką deklamavo. Deklamavo sklandžiai, neužsikirsdamas ir be pastangų. Iš tos deklamacijos neprisiėmė vieno žodžio, bet į gydytojo kabinetą įėjau įsitikinęs, kad girdėjau Mackaus kūrybą. Vėliau, po kelių dienų, jau gimnazijos septintoje klasėje, mūsų ugdymas lietuviškoj mokykloj galutinai nutrūko.

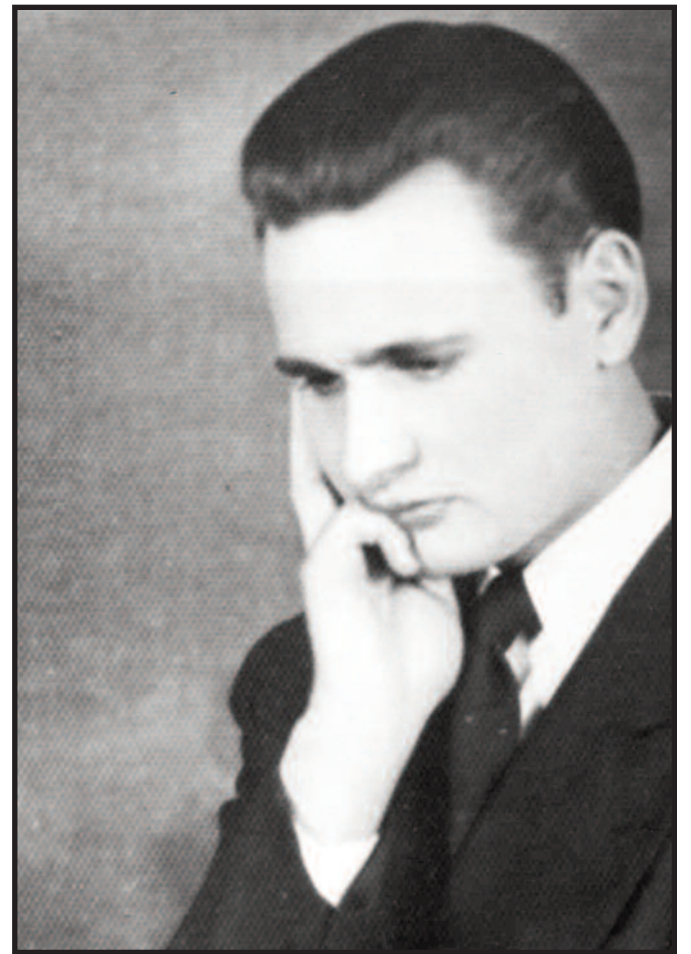
II

Iš laikraščių sužinojome, kad, atvykęs Amerikon, Mackus įsikūrė Čikagos priemiestyje, Cicero. Atvirukais susisiekiame ir vieną 1949 m. vasaros šeštadienio popietę jis atvyko pas mane. Kalbėjomės rūsyje, nes nuomonoje palėpėje nebuvo kur dėtis nuo karščio. Tai buvo draugiškas susitikimas – kalbėjomės apie kelionę į Ameriką, gimnaziją, darbą fabrike, tolesnes mokslo galimybes ir literatūrą. Jis irgi gana sunkiai dirbo čiuzinių gamykloje. Tuomet jis užsiminė ir apie savo pirmąją knygą, išeisiančią Algimanto Pagėgio pseudonimu. 1950 m. ją, „Elegijas“, tiesiai iš jo ir gavau. Joje eilėraščių dalis tikrai turėjo būti parašyta šeštoje klasėje, mūsų aplinkoje.

Knyga man paliko malonų ispūdį, ypač gavus ją iš klasės draugo rankų. Sueiliuota klasikiniiais rimais, joje skleidėsi ilgesio tematika, bet buvo ir drąsesnių, naujų bandymų. Buvau nustebintas aštuoniolikmečio ryžto išeiti viešumon su savo poezijos knyga. Tačiau pasirodė, kad tai buvo rimtas jo užsiąžavimas kūrybai ir viešas tikėjimas savo talentu.

Praėjo keli metai. 1951 m. jau daugelis studi-

javome, tegu ir vakarais. Naujieji imigrantai Čikagoje telkėsi taip vadinamuose Tremtinių namuose 23-čios ir Western gatvių apylinkėje su ten grojančiu dipukišku Pakšto orkestru. Kartą ten sėdintį (aišku, nešokantį) pamačiau Mackų. Jis irgi buvo pradėjęs studijas kažkurioje humanitarinių mokslų srityje. Kalbą jis nukreipė į tai, kaip amerikiečiai priima kultūrą, apie dvasinių turtų būtinumą ir sąlygas, reikalingas tiems turtams kurti. Netikėta tema iš dalies priminė jo pamokslą gimnazijoje, irgi šokių metu. Tik šį kartą jo mintys šovė penketą ar dešimtį metų pirmyn, taikydamos į išeivijos visuomeninius polėkius. Tremtinių namuose išgirstą Mackaus viziją aš regėjau besipildančią kitose jo knygose, stebėdamas jį, Jaunimo centre vedantį renginį, skirtą Shakespeare'ui, vykusį 1964 m. gruodžio mėnesį, ir jo paskutinių (išidėmėkime: taip, jo paskutinių...) Kalėdų trečiąją dieną „Draugo“ patalpose vykusį minėjimą – tada buvo prisimintas prieš dvidešimt metų žuvęs jaunas, kylantis poetas Vytautas Mačernis.

Algimantas Mackus

„Draugo“ archyvo nuotr.

Po Tremtinių namų vakaro praėjo dar kiek laiko, kai Mackus nebestudijavo. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje išėjo poezijos knyga „Jo yra žemė“, spaudoje mačiau Mackaus publicistiką bei kritiką. Buvo malonu imti į rankas jau redaktoriaus Mackaus iš pagrindų pakeistą „Margučio“ žurnalą, klausytis sklandžia lietuvių kalba skaitomų žinių per radijo programą. Peržengęs trisdešimties metų jubiliejų, jis stovėjo ant tvirtos kūrybinės pakopos: trys poezijos knygos, publicistika, nuolatinis ryšys su Čikagos lietuvių visuomene per radijo programas. Jis buvo neabejotinai stipriausias jaunosios kartos poetas.

III

Visi žinome, kad Mackaus poezijoje dominuoja buitinis, mirtis, „neornamentuota kalba“ ir autoriaus vaizduotė. Štai kelios paties Algimanto Mackaus dar jo poetinio talento skleidimosi metu parašytos eilės apie... savo paties tragišką likimą:

*Tik vieną naktį aš gėrėjaisi pavasariu
ir tąją naktį žemėn suklypau,
o buvo sužaliavę rasos
už viską tam pavasary žaliau.
Aš suklypau, ir niekas nepakėlė,
ir nepažadino manęs lietus,
tik žolės, prie manęs priėję,
nustebo, kad žmogus
pavasari numirt galėjo,
kai lijo kvepiantis lietus.*

(Eil. „Keista mirtis“. Jo yra žemė, 1959)

Bernardui Brazdžioniui skirta knyga

Bronius Prėskienis

Svarbiausi darbai Šiauliuose gyvenančio rašytojo Leono Peleckio-Kaktavičiaus kūrybinėje biografijoje, be abejo, monografijos. Visos jos apie išeivijos rašytojus, dailininkus (K. Barėną, J. Jankų, V. Alaną, J. Bagdoną, A. Vaičaitį). Tai – pirmosios knygos apie šiuos kūrėjus ne tik nepriklausomoje Lietuvoje, bet ir apskritai.

L. Peleckis-Kaktavičius vienas pirmųjų mūsų rašytojų ėmęs užmegzti ryšius su Bern. Brazdžioniu. Pirmasis poeto laiškas pasiekė rašytoją 1988 m. pabaigoje. Iš jo matyti, kad knygos autorius jau du kartus buvo kreipęsis į poetą, prašydamas atsiųsti atsiminimus apie tarpukario metų Šiaulių rašytojus, literatūros vakarus, atsakyti ir į kitus įvairius klausimus. Po kurio laiko poetas laiške informuoja: „atsakau į keletą klausimų [...]“ (p. 16). Adresatas, norėdamas, kad šis neakivaizdinis pokalbis greičiau pasiektų skaitytoją, pasiūlė jį spausdinti savaitraščio „Literatūros ir meno“ redakcijai. Tie klausimai ir atsakymai „buvo pirmasis okupuotoje Lietuvoje išspausdintas pasikalbėjimas su Bern. Brazdžioniu, pirmasis poeto viešas žodis Lietuvoje po 45 metų pertraukos“ (p. 18).

Poetas pirmą kartą atvyko dar į okupuotą Lietuvą 1989 m. pavasarį. Apšilinkė ir Šiauliuose. Knygos autorius bendravo su poetu šiose kelionėse, dalyvaudavo literatūros vakaruose, susitikimuose, padėjo juos organizuoti, kai kuriuos ir organizuodavo. Rašytojas užsirašinėjo „tokius stiprius ir nežemiškus“ ispūdžius. „Šiandien, iš naujo juos skaitydamas, – rašoma šioje knygoje, – negaliu nepastebėti, kad tuose užrašuose per daug euforijos“ (p. 23). Iš tikrųjų būta tada hiperbolizavimo, perdėjimų (pvz., vienas žinomas rašytojas teigė: „Tikras (pabraukta mano – B. P.) poetas gali būti tik savo tautos šauklys“ (p. 26). Kita vertus galima suprasti tuometinę euforiją. „Lietuva laukė poeto, – šioje knygoje rašo autorius, – Lietuva pasitiko jį ištroškusi jo poetinio žodžio, jo pranašiško balso. Lietuva norėjo kuo greičiau apkabinti savo didįjį sūnų“ (p. 25–26).

Su šiuo didžiuoju Lietuvos sūnumi L. Peleckį-Kaktavičių trylika metų siejo artima bičiulystė. Rašytojas nurodo, kad jo „asmeniniame archyve liko beveik šimtas laiškų, nemažai diktofoninių įrašų ir publikuotų tekstų, o ir užrašų sau“ (p. 5).

Manau, kad Lietuvoje nėra kito literatūros tyrinėtojo, sukaupusio tiek įvairiapusių, įdomios, daugybės šaltinių pagrįstos medžiagos, taip ilgai bendravusio su poetu.

Kai kurie skaitytojai gali knygoje pasigesti poeto kūrybos analizės, bet, kaip rodo jos antraštė ir paantraštė (esė, pokalbiai, laiškai), tokių tikslų ir neturėta.

Knygoje yra 17 skyrių. Jie įdomūs, turiningi, papildantys ne tik Bern. Brazdžionio, kaip poeto ir žmogaus, portretą, bet ir suteikiantys įvairesnių, daugeliu klausimų platesnių žinių. Skyriai įvairūs medžiagos pateikimu. Vienur laiškai, klausimai ir atsakymai, laisvesni pokalbiai, kitur tradicinis tokiose knygose pasakojimas, dėstymas.

Reikėtų paminėti autoriaus sugebėjimus, tiesiog talentą surasti reikalingus šaltinius. Pvz., L. Peleckis-Kaktavičius skyriuje „Apie jaunystės pažįstamą, netapusį literatūros žmogumi“, teigia, kad Biržų gimnazisto Bern. Brazdžionio 1928–1929 metais laiškuose jaunystės draugui L. Skačkauskui „mintys neabejotinai vertos dėmesio. Labai jau išpūdingi juose jauno žmogaus užmojai, siekliai, ryškus talentas“ (p. 130). Kartais net nepatiki, „[...] ar tikrai tai gimnazisto ranka užrašyta“ (ten pat). Jei knygos autorius nebūtų iš L. Skačkausko gavęs tų laiškų, nebūtų ir to skyriaus.

Knygos skaitytojai nebūtų sužinoję apie to meto jauno poeto pastangas pagyvinti rašančiųjų jaunų žmonių literatūrinį gyvenimą, jo raginimus rašyti į spaudą, leisti knygeles, almanachą, ieškoti rėmėjų, kurti „savo frontą“, „sudaryti jaunųjų katalikiškai nusiteikusių grupę“, numatant ir galimus jos asmenis ir pan. Nemažai juose rašoma ir apie vyresniąją rašytojų kartą, jos darbus, planus.

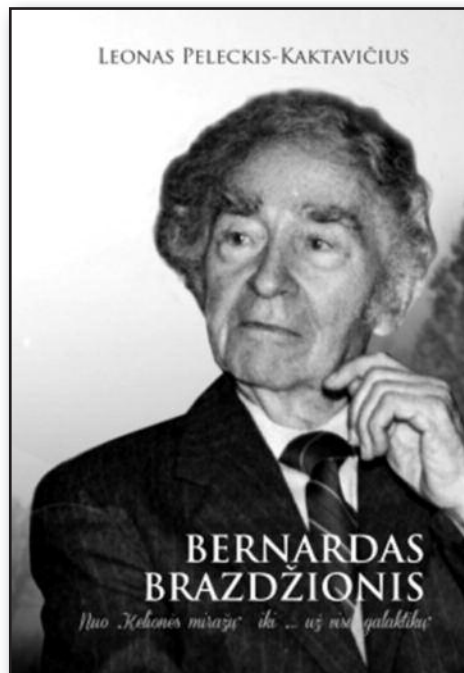
Recenzantai neturi tikslo apžvelgti visas autoriaus knygoje keliamas ir nagrinėjamas temas. Paprastai pasirenkama viena kita. Toks ir mano požiūris.

Knygoje yra skyrius „Brazdžionis – „Varpų“ talkininkas. Laiškai“ (skaitytojui būtų patogiau, jei visų laiškų medžiagą apie almanachą rastų vienoje vietoje. Dabar apie jį dar rašoma kituose laiškuose, pvz., p. 68, 176, gal dar kokiam kitame puslapyje). Iš jo matyti, kad poetas ir rašytojas iškart surado bendrą kalbą. Redaktorius (L. Peleckis-Kaktavičius po 45 metų pertraukos, prasidėjęs Atgimimui, prikėlė naujam gyvenimui literatūros almanachą „Varpai“, kurį redaguoja iki šiol) buvo patenkintas, kad suspėjo poeto atsiųstą eilėraščių idėti į pirmąjį atnaujintų „Varpų“ numerį, kad jis paskutinį savo eilėraščių ciklą pirmiausia patikėjo „Varpams“ Poetas nuo 1999 m. tapo almanacho redakcinės kolegijos nariu, taigi dar labiau susietu su almanachu, tikru varpininku, aktyviu autoriumi. Padėjo redakcijai rinkti medžiagą apie kai kuriuos numatomus spausdinti išeivijos rašytojus. Poetas buvo dėkingas redakcijai, kad almanachas skiria daug vietos išeivijos rašytojams: „[...] man davėte progą ne tik plačiau pasisakyti, bet ir pasirodyti, tiesiog įpareigote“ (p. 176).

Poetas „Varpus“ laikė vertingu leidiniu, jų laukdavęs, rasdavęs „daug įdomios ir geros medžiagos“ (p. 93), gyrė, kad jie „nevienišališki, kad telpa įvairių pakraipų autoriai ir tematika“ (p. 64), „gerai tęsia Grušo – Pakštelių – Alanto miesto tradicijas“ (p. 40). Kitur pamini ir iki karo Šiauliuose ėjusio žurnalo „Kultūra“ tradicijas.

Poeto požiūris į „Varpus“ keitėsi. Vienu metu jį laikė vietiniu leidiniu („Su „Varpų“ almanachu Jūs Šiauliams (mano pabraukta – B. P.) garbę darot“ (p. 68), – rašė 1993 m. 2000 m. laiške „Varpų“ redaktoriui paminėjęs, kad dabar „nemažai leidžiama provincijose vietos literatūros leidinių, bet jie savo vietos vertės (mano pabraukta – B. P.) ir lieka, kai tuo tarpu „Varpai“, galima sakyti, lyg ir sostinės ar visos Lietuvos dabartinės literatūros ir kultūros padėtį reprezentuoja“ (p. 176).

Bern. Brazdžionis buvo teisus

Leonas Peleckis-Kaktavičius. BERNARDAS BRAZDŽIONIS. Nuo „Kelionės mirazų“ iki „... už visų galaktikų“. – Šiauliai: Neoprintas, 2014.

abiem atvejais. Pradžioje „Varpams“ buvo būdingas vietinis, „šiaulietiškas koloritas“: orientuotasi į autorius, buvusius ar dabartinius šiauliečius, Šiaulių kultūrą. Vienu metu redakcinę kolegiją sudarė vien šiauliečiai, du trečdaliai autorių taip pat šiauliečiai. Pasikeitus „Varpams“, pasikeitė ir Bern. Brazdžionio požiūris.

Knygoje galima susipažinti su poeto požiūriu į kūrybinį darbą, jo plitėnėmis ir estetinėmis nuostatomis. Kūryba, pasak jo, negali būti traktuojama kaip kieno nors tarnaitė, kieno nors koreguojama, diriguojama, reguliuojama. „Tai šventas žmogaus sielos turtas, tai dvasinė tautos gyvybė, paguoda ir stiprybė sunkiausiais momentais, džiugesys ir linksmybė gerosiomis dienomis“ (p. 21). Jis visada rašęs, kuo gyvenęs, ką jautęs ir ką su manimi jautė ir gyveno ir kiti lietuviai, kur jie bebūtų – išeivijoje, tėvynėje ar tolumoje tremties šiaurėje“ (p. 36–37).

Bern. Brazdžionis poezijoje niekada nebėgo nuo gyvenimo aktualijų, jo nežavėjo „grynoji“ poezija. Tokios koncepcijos laikėsi ir kūrybinio darbo pradžioje, priminęs, kad jau 1934 m. išėjusios „Krintančių žvaigždžių“ titulu parašėte parašyta: „eilėraščiai – socialiniai, ekonominiai, tėvynės meilės ir kt.“ Poetui nesuprantama „uždara“ poezija, be skaitytojų reakcijos. „Varpų“ vyr redaktoriui paklausus, ką jam reiškia, kad sunkiausią gyvenimo valandą atsiremiamą į jo kūrybą, taip pat atsako klausimu: „Gal tai ir yra poezijos prasmė, kad žmonės į ją atsiremtų?“, praplėsdamas šį teiginį, kad reiškia labai daug. „Reiškia, kad žmonėse poetas gyvena. Jeigu ima mano citatas, reiškia, kad ir mano poezijoje jie randa sau artimų minčių, neveltui esu rašęs ir spausdinęs“ (p. 103). 1994 m. Kauno Vytauto Didžiojo universitete Bern. Brazdžioniu išteikiant literatūros garbės daktaro regalijas, jis trumpai ir kategoriškai pasakė: „Jei literatūra tik sau – ji nieko neverta“ (p. 87).

Minėta, kad L. Peleckis-Kaktavičius mėgsta imti netyrinėtas arba mažai aptartas temas. Tai akivaizdžiai parodo ir šios knygos skyrius „Tada, kai poeto žodis buvo draudžiamas“. Jo pradžioje autorius pamini, kad nemažai metų ieškojo žmonių, kurie nukentėjo už Bern. Brazdžionio skaitymą,

pateko į lagerius. Bet poreikis ir ten jį skaityti išliko, nes jo „kūryboje rado stiprybę, paguodą, didelę dvasinę paramą“ (p. 188). Rašytojas dalį surinktos medžiagos jau buvo paskelbęs periodikoje.

Manau, kad iki šios knygos pasirodymo mažai kas žinojo apie jos autoriaus minimą ranka rašytą Bern. Brazdžionio kūrybos rinkinį Vorkutos lageryje. Anot jo sudarytojo, buvusio Alytaus gimnazijos mokinio A. Kavaliausko, tai buvo didelė šventė kaliniams. „Jie susijaudinę skaitė šią poeziją, ja grožėjosi, joje sėmėsi stiprybės ir vilties. Ir persirašinėjo vieni nuo kitų“, – rašė jis (p. 191). Kavaliauską perkėlus į Mordovijos lagerį, jis parengė tokį rinkinį ir ten, pridėdamas apie 100 puslapių „savotišką studiją apie Bern. Brazdžionio gyvenimą ir kūrybą“ (p. 193).

Knygoje pateikiami kelių kalinių prisiminimai, kokia svarbi ir reikalinga jiems buvo ši poezija. „[...] poeto Brazdžionio eilės mums buvo taip pat kaip malda“ (p. 195), – rašė kalinė vilnietė. „Brazdžionio eiles išmokom mintinai. Jos ėjo iš lūpų į lūpas [...]. Buvo antroji duona, kuria maitinom ne tik išvargusį kūną, bet ir išvargusią sielą“ (p. 202), – pažymėjo vilnietis katargininkas. Poetas susitiko su ne vienu šiuo kaliniu.

Įsitikinęs, kad skaitytojas, susipažinęs su šiuo knygos skyriumi, nelieka abejingas. Jį užplūsta įvairios mintys, emocijos: pagarba, pasidžiavimas tokiais žmonėmis, jų gailėstis, smerkimas kankintojų, panieka jiems. Manau, kad literatūros, istorijos mokytojas galėtų pasinaudoti šia medžiaga, kalbėdamas panašia tema. Neprošal būtų ir pokalbis užklasiniame renginyje.

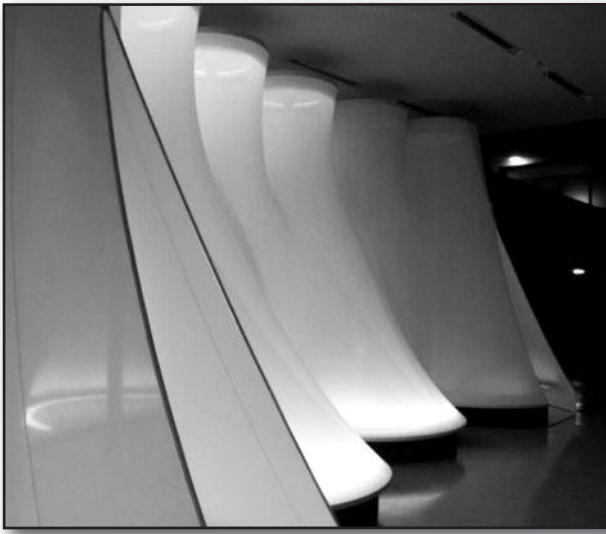
Skaitant knygos puslapius, kuriuose aprašoma Bern. Brazdžionio gyvenimas ir veikla 1944 m. pasitraukus į Vakarų, nekyla abejonių, kad jis buvo vienas pagrindinių lietuvių literatūrinio ir kultūrinio gyvenimo organizatorių Vokietijoje. Jis iškart suplanavo leisti čia lietuvių rašytojų kalendorių-almanachą (tokį buvo išleides vokiečių okupacijos metais Lietuvoje). 1946 m. lietuvių rašytojų suvažiavime įsteigus Lietuvių rašytojų tremtinių draugiją, nutarta būsima literatūrinį leidinį laikyti jos metraščiu, kurio redaktoriu išrinktas Bern. Brazdžionis. Knygoje parodomas poeto didžiulis darbas rengiant šį leidinį, kuris pasirodė po metų, pavadintas „Tremties metai“. Knygoje nurodoma, kad jis buvo vienintelė tokio pobūdžio lietuvių grožinės literatūros knyga po karo Vakarų Europoje. „Nors ji ir gerai įvertinta, – pažymi šioje knygoje J. Peleckis-Kaktavičius, – žinomas ir plačiai nuskambėjęs triukšmas [...]“ (p. 184). Pritariu šios knygos autoriui, kad jis nenutylėjo sunkumų, su kuriais susidūrė Bern. Brazdžionis, jo didžiulio darbo, pažymėjo jo energiją, bet leido susipažinti ir su „triukšmadarių“ požiūriu.

Iš knygos matyti, kad dar platesni veiklos barai atsivėrė Bern. Brazdžioniu, jam persikėlus į JAV. Ten ir lietuvių būta daugiau, labiau susibūrusių atskirose vietose. Rašytoja Alė Rūta, gyvenusi, kaip ir poetas, Kalifornijoje, rašė: „Niekur be jo neapsieiname: mokykloj, bažnyčioj, tautiniuose minėjimuose. Net ir draugų susibūrimuose. Poetas mus gaivina eilėraščiais [...]. Visus jis uždega, atgaivina dvasiškai“ (p. 81). Poeto poveikį, anot jos, ypač jautė Kalifornijoje gyventantys lietuviai „rašto žmonės“.

Nukelta į 8 psl.

Kultūros kronika

Nacionalinėje dailės galerijoje pirmą kartą Lietuvos žiūrovams pristatoma žymios JAV lietuvių menininkės Aleksandros Kašubos (g. 1923) kūryba. Čia eksponuojama unikali skulptūrinė tampraus audinio ir neono šviesos instaliacija „Spektro užuomina“, kuri, bendradarbiaujant su menininke, buvo įgyvendinta pagal 1975 m. jos projektą „Užuomina“. Gruodžio 11 d. NDG auditorijoje apie Aleksandros Kašubos tampriąsias konstrukcijas kalbėjo meno, medijų ir architektūros istorikas Kazys Varnelis (jaun.) (Kolumbijos universitetas, New Yorkas, ir Limeriko universitetas, Airija). Paskaitoje „Suformuota erdvė. Aleksandros Kašubos tamprios konstrukcijos“ jis analizavo XX a. 8 deš. menininkės kūrinius iš nauja technologija pagaminto Dupont audinio, kurį ji taikė trečiosios erdvinės tvarkos invarionmentų, t. y. ne meno ir ne architektūros, formavimui. Į šias konstrukcijas žvelgiama platesniame New Yorko meno ir architektūros kontekste, atskleidžiant kūrėjos santykį su to meto avangardo menininkų ir dizainerių iššūkiams.

Lietuvos ypatingasis archyvas parengė ir išleido DVD plokštelę „Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio dokumentų rinkinys“, skirtą LLKS tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos

65-osioms ir Laisvės kovų 75-osioms metinėms paminėti. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio dokumentų rinkinį sudaro pratarmė lietuvių ir anglų kalbomis, apžvalga „Lietuvos laisvės kovos“ ir jos santrauka anglų kalba, dokumentų sąrašas lietuvių ir anglų kalbomis, dokumentų skaitmeniniai vaizdai. Dokumentų rinkinyje pateikta 270 rašytinių ir vaizdo dokumentų. Jie suskirstyti į tris grupes. Pirmojoje yra LLKS ir kitų ginkluoto pasipriešinimo struktūrų dokumentai. Antrojoje – Laisvės kovas slopinusių okupacinio režimo politinių ir represinių struktūrų – Lietuvos komunistų partijos, Lietuvos SSR NKVD-MVD, Lietuvos SSR NKGB-MGB-KGB skaitmeniniai autentiški dokumentai ir originalių dokumentų mikrofilmuotos kopijos. Trečiojoje – skaitmeninti Lietuvos Respublikos institucijų dokumentai, įvertintą LLKS tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos reikšmę.

Garsinių eksperimentų ir performansų menininkas Arma Agharta (Armantas Gečiauskas) gruodžio 6–31 dienomis savo kūrybą pristato Jungtinėje Karalystėje. Armantas Gečiauskas – eksperimentų ir performansų menininkas, taip pat kuratorius, organizuojantis eksperimentinės, avangardinės muzikos festivalius ir koncertus Lietuvoje, leidyklos „Agharta“ įkūrėjas. Nuo 2007 m. atliko daugiau nei 100 pasirodymų įvairiose pasaulio šalyse, įskaitant 2014 metų turnė po JAV, Kanadą, Centrinę Europą, taip pat 2013 metų turnė po Rusiją ir Ukrainą, Suomiją ir Vokietiją.

Gruodžio 12–14 dienomis „The Depot“ galerijoje Londone vyko paroda „Iš tavo dienoraščių“ (angl. „From Your Diary“). Tai dviejų jaunųjų menininkų – lietuvių Agnės Ritos Kučinskaitės ir italės Giulia Parlato – bendras projektas emigracijos tema. Keturiolikos fotografijų parodą lydėjo emigravusių patirčių dokumentacija. Londono menų universiteto komunikacijos koledže fotografijų studijuojančios Agnė Rita Kučinskaitė ir Giulia Parlato klausia, ką reiškia sąvoka „namai“ ir koks yra gyvenimas tarp dviejų šalių. Agnė Rita Kučinskaitė gilina į kasdieninę aplinką ir akimirką, o Giulia Parlato kuria autoportretus Italijoje ir Londone bei ieško ryšio tarp skirtingų erdvių ir savo erdvės ryšio. Nors autorės naudoja skirtingus meninius metodus, tačiau vienatvė, žmonių ir vietų ilgesys, laukimo jausmas yra artimas abiem kūrėjoms.

2014 m. gruodžio 5–9 dienomis Izraelyje su specialiai parengta programa, dalyvaujant Ramat Gano municipalinės konservatorijos simfoninio orkestro styginių grupei, diriguojamai dr. Alekso Vasermano, koncertavo smuikininkas prof. Raimondas Butvila (Lietuva) ir pianistas dr. Zecharia Plavin (Izraelis). Penkių koncertų, įvykusių Ben Guriono tyrimų instituto akademinėje bendruomenėje Negeve, Ono Academic koledže Kiryat One, Atvirajame universitete Raananoje, Nacionalinėje bibliotekoje Jeruzalėje ir Naujajame muzikos centre Ramat Gane, programoje Izraelio klausytojai išgirdo Frederiko Jacobi, Johano Bramso bei šio muzikinio įvykio sumanytojo Zecharia Plavin kūrinius.

Brazdžionis

Atkelta iš 7 psl.

Manau, daugelį sudomins šios knygos skyrius „Apgailėstojimas dėl neįvykusio vakaro“. Skaitytojai, matyt, žino populiarių Bern. Brazdžionio eilėraščių „Per pasaulį keliauja žmogus“ ir kad jaunas poetas E. Mieželaitis 1953 m. parašė eilėraščių „Per pasaulį keliauja šuva“. Tai Bern. Brazdžionio eilėraščių parodija, paskvilis, žeminantis ne tik poetą, bet ir kitus pasitraukusius į Vakarų. Knygos autorius pažymi, kad E. Mieželaitis tomis eilutėmis labai ižeidė poetą. Pats E. Mieželaitis, anot jo, suprato savo klaidą, „o kaip ką nors pakeisti – neišsivaizduojas“ (p. 107). Reikia tik pagirti knygos autorių, jo diplomatškumą, pastangas suartinti šiuos du didelius ir talentingus poetus. Vienas kelias – surengti bendrą jų eilėraščių vakarą.

Įdomūs knygos skyriai „Kazio Jankausko dovana“ ir „Bendraamžių dialogas“. Pirmajame dedami trys Bern. Brazdžionio 1987–1988 metais rašyti laišakai rašytojui K. Jankauskui su knygos autoriaus priedašu. Kitame penkiolika Bern. Brazdžionio laišku K. Barėnui ir vienas K. Barėno laiškas jam su trumpu knygos autoriaus komentaru. Susirašinėta 1954–1989 metais. Šie B. Brazdžionio laišakai dabar yra asmeniniame L. Peleckio-Kaktavičiaus archyve.

Knygoje patraukia dėmesį Bern. Brazdžionio „savianalizė“ (šis terminas dabar itin populiarus). Žinoma, kad Bern. Brazdžionis buvo populiarus autorius, daug savo eilėraščių skaitęs, deklamavęs klausytojams. Įdomu, kad prieš susitikimą su jais nežinau, ką skaitys. „Tik išžiūrėjęs į žmonių akis, žinau, ką darysiu, ką skaitysiu“ (p. 43), – teigia poetas. Išaiškėja, kad jaunystėje jis norėjęs labiau rašyti proza nei poezija, pripažįsta, kad kažkodėl nesiseka. „Šį tą bandau, – rašė bičiuliui, – bet pats nežinau, ko trūksta“ (p. 135). Poetas išleidžia knygos autorių į savo kūrybinę virtuvę ir daugiau kaip puslapyje atsakoma į jo klausimą apie kūrybingumo „paslaptį“ (p. 167–168).

Bern. Brazdžionis buvo vienas pirmųjų išeivijos poetų atvykęs į Lietuvą, vėliau joje lankydavosi dažnai. Jis visą laiką domėjosi ne tik mūsų literatūriniu, kultūriniu, bet ir ekonominiu, politiniu, visuomeniniu gyvenimu, kartais palygindamas su ikikarine padėtimi. Pateiksime kelis jo teiginius, jų nekomentuojant. „Jį jaudina, – rašo knygos autorius, – nemažėjantis įvairioms partijoms atstovaujančių žmonių susipriešinimas, viešai reiškiamas neapykanta. Bern. Brazdžionis papasakoja, kaip gražiai anais nepriklausomybės laikais draugavo labai nevienodų ideologijų žmonės. Poetas prisimena komunistų partijos narį J. Banaitį, rašiusį „savotišką prozą“: „Kad jis yra komunistas, mums pats pasisakė. Mes, kaip draugai, sutarėm. Įdomu, tiesa?“ (p. 149). „Kai kurių partijų nariai, – pasakoja knygos autoriui, – ėdasi tarp savęs, partijos, esančios mažumose ar opozicijoje, mano, kad jų pareiga ne padėti, o kenkti pozicijos veiklai [...]. Pinigų plovimo, mafijų veikla, bankų išvogimas, atsiliepia ir šiandien“ (p. 163, kalbėta 1999–2000 m. – B. P.). Taigi naujausia Leono Peleckio-Kaktavičiaus knyga jau skaitoma. Palinkėkime jai ilgo gyvenimo. Tuo labiau kad knyga išleista pažymint tris reikšmingas datas: sukanka 90 metų, kai išspausdintas pirmasis Bernardo Brazdžionio eilėraščių, 75 metai, kai poetui paskirta Valstybinė literatūros premija, ketvirtis amžiaus, kai žymųjį kūrėją vėl išvydome tėvynėje. □

„Nemunas“, 2014

Recenzija pateikiama sutrumpinta